LA CAPELLA PRE-ROMÀNICA DE SANT MARTÍ D'ARGENTONA.
Estat de la qüestió.

Des d'antic, es coneixen diverses capelles pre-romàniques que existien en els termes del que avui anomenem El Maresme.

Si de moltes d'elles no és problemàtic atribuir la documentació a unes capelles concretes i conegudes, sí que hi ha problemes per tal de localitzar la capella de Sant Martí d'Argentona que apareix documentalment a partir del 878 (1).

Degut a la seva desaparició en temps llunyans, possiblement en els segles s. XIV i XV, va ocasionar un buit documental que portà, a la llarga, a l'oblit. La troballa a finals del segle passat d'uns documents on apareixia esmentada dita capella, va encetar un debat per tal d'identificar la construcció que acabaven de documentar.

Aquest debat, l'hem dividit en quatre etapes, corresponents a les diverses localitzacions que s'ha donat a la capella.

1a. ETAPA: 1860-1887.
Sant Martí d'Argentona és identificat amb Sant Martí de Mata.

Com veiem, la primera localització que s'atribueix a l'església de Sant Martí d'Argentona és l'església de Sant Martí de Mata.

El primer autor que ho planteja és el de *Mataró a trozos* (1860), en l'apèndix de la *Història de Catalunya* de Víctor Balaguer. En la carta núm. 14, pàg. 167 ens diu així:

... en la qual entre otras cosas, le da también la casa de San Martín en la Marina cerca del río Argentona, con los mansos que crían más arriba, con sus términos y adjacentes en toda la vecindad del río Argentona. La única capilla que existe es la de San Martín de Mata, situada en la inmediación de una casa llamada Flaquer en el camino que va a nuestra ciudad a la ermita de Nuestra Señora de Lloret y por otro nombre de Lorito o Lorita. (2)

Anys més tard, en el 1887, J.M. Pellicer i Pagès, en els seus *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro* és partidari de la mateixa idea que l'autor anònim de *Mataró a trozos* afegint, respecte al document de l'any 878, que:

... parece contradecir este parecer el dato topográfico que sitúa la iglesia en cuestión junto a la rambla de Argentona; pero la preposición "iuxta" o "junto" no

debe retirarse exclusivamente a la iglesia, pues ella estaba edificada en una altura en cuyas vertientes había las alquerías que de la misma dependían, y, al pie de las colinas (...), la mencionada rambla, punto de referencia el más conocido. (3)

De moment, les opinions es van centrar en la idea que l'església de Sant Martí de Mata era l'església que sortia documentalment en el 878 anomenada Sant Martí d'Argentona.

2a. ETAPA: 1891.
Sant Martí d'Argentona és identificat amb Sant Jaume de Traià.

L'aparició, en el 1891, del llibre de Francesc Carreras i Candi, *Argentona històrica* va obrir la polèmica amb tota violència. És tal la importància que va atorgar al tema, que li va dedicar tot un capítol de la seva obra, el tercer, sota el títol de *Sant Martí d'Argentona i Sant Martí de Mata* (4).

En primer lloc, realitzà un repàs de les opinions dels autors abans esmentats i concretà que *no opinant com en Pellicer, nos veurem obligats a posar al corrent a nostres llegidors de les dues capelles de Mata, donant, incidentalment, una lleugera, però precisa, ressenya.* (5) Prosseguia amb la història de les capelles de Sant Martí i Sant Miquel de Mata.

Carreras introdueix, però, un nou element de debat: La situació de la capella de Sant Martí d'Argentona en la coneguda ermita de Sant Cugat de Traià, basant-se en les escriptures dels anys 1025 (6) i 1362 (7).

Les dues escriptures concorden al anomenar una església de Sant Cugat (y de aquí la paraula "de" no pot menys d'indicar pertenència) en la partió coneguda per Trayà, no necessitant res, és per a desenredar l'embrull (8).

No seria fàcil que la de Sant Martí, a partir del s. XI, sols ne restasen runes, y en lloch de conservar lo recort de sa advocació, servàs, lo poble, lo de son derrer propietari, lo monestir de Sant Cugat? (8).

D'aquesta manera, Francesc Carreras i Candi introduiria la nova teoria: la capella de Sant Martí era la mateixa de Traià, i Sant Cugat no era una advocació, sinó un genitiu de pertinença. És a dir, la capella sota l'advocació de Sant Martí en propietat del cenobi benedictí de Sant Cugat del Vallès que hi ha a Argentona.

Malgrat tot, Pellicer no s'estalvia una crítica directa a l'obra de Carreras, tal com veiem en el següent text:

Tant poch fundat creyém que en aquest argument (referint-se a la situació de Sant Martí de Mata), *com lo de tractar-se del antiquíssim terme de Mata, làutor del rescripte, per a donar idea de la iglesia que volia parlar, tingués que buscar com a punt de referéncia més conegut un riu que passava a cinch quarts lluny.* (9)

3a. ETAPA: (1891-1921).
Sant Martí d'Argentona s'identifica amb Sant Julià d'Argentona.

La reacció de Pellicer no es féu esperar i a l'any 1891, el 3 d'octubre en *El semanario de Mataró*, any IX, núm. 42 amb el títol de *Nuevas aclaraciones relativas a la historia de Mataró: II. Antigua Iglesia de San Cucufate en territorio de Iluro*, replica les dues acusacions de Carreras Candi.

Assegura, en primer lloc, que l'església de Sant Cugat de Traià, igual com Carreras creu, pertanyia al cenobi benedictí:

... lo sospechamos, en concreto sabemos, atendidos los muchos alodios que el monasterio de San Cucufate del Vallés poseía en la comarca Iluronesa.

Replica a Carreras la seva equivocació en identificar l'església de Sant Cugat com església d'Argentona.

La iglesia de Sant Cucufate y todos sus mansos de Traià que cerca de ella se hallan pertenezcan al mencionado castillo de Mataró.

I suggereix una tercera opció: La capella de Sant Martí és la parròquia d'Argentona dedicada a Sant Julià en la seva primitiva advocació, abans del 1158.

Es podria resumir, doncs, els postulats de Pellicer en quatre punts:

1) Que l'església de Sant Martí de Mata i l'església de *iuxta riva de Argentona* són les mateixes.
2) Que van ser dues esglésies diferents la de Sant Martí i la de Sant Cugat.
3) Que l'antiga advocació de l'església de Sant Jaume de Traià era la de Sant Cugat.
4) Que l'església de Sant Martí podria ser l'església parroquial de Sant Julià d'Argentona amb doble advocació.

Aquests articles escrits en el *Semanario de Mataró* per J.M. Pellicer, van estimular Carreras Candi a fer la contesta un cop acabats els articles d'en Pellicer (10). Francesc Carreras, copiant els mateixos títols dels articles d'en Pellicer, rebat una per una les seves afirmacions en el periòdic mataroní *El Cronista. Órgano del Partido liberal conservador*, en els números 72 i 73.

En ells, Carreras es reafirma en sis punts:

1) *Que en el actual distrito de Mata no pudo existir la iglesia de San Martín de "iuxta riva de Argentona".*
2) *Que por los datos suministrados por la escritura del s. XI, debió hallarse situada en la región oriental de la riera de Argentona.*
3) *Que cuando los documentos cesan de hablar de San Martín, comienzan a mencionar la capilla de San Cucufate.*
4) *Que fue propiedad del cenobio benedictino de San Cucufate, sito en el Vallés, la iglesia de San Martín en cuestión.*
5) *Que San Martín y San Cucufate no fueron sino una misma capilla.*

6) *Que al cesar la denominación del Santo titular en época en que la conceptuo aban donada, tomara vulgarmente el nombre de sus antiguos propietarios.* (11)

La polèmica acaba aquí, almenys quant a publicacions, sense que cap d'aquests dos autors reafirmi l'opció de l'altre ni tan sols li doni la raó. Fins i tot Carreras Candi acaba l'article de *El Cronista* del dia 18 de març del 1892 amb aquestes paraules:

... mientras el Sr. Pellicer i Pagés no se mueva en el terreno de las suposiciones y mientras no recurra a nuevos documentos en que apoyen sus consideraciones, siempre habrá el derecho a contestar a una hipótesis con otra contraria, con tal de ser difícil e improba, siendo solo cuestión de ingenio e inspiración en lo que nos vamos en zaga unos españoles con otros. (12)

Fins al 1921, no trobem cap altre escrit sobre la qüestió de la capella de Sant Martí. De moment, l'opinió general va sortir convençuda que la capella de Sant Cugat, actual Sant Jaume, i la de Sant Martí eren una mateixa. L'article a què ens referim es deu a la ploma de mossèn Josep Mas a *Notres històriques del bisbat de Barcelona. Vol. XIII. L'antiguitat d'algunes esglésies del bisbat de Barcelona. Primera part* (1921). En aquest escrit, cita l'existència d'una capella dedicada a Sant Martí a la vila d'Argentona i dedueix segons Carreras que:

... lo Sr. Carreras (...) feu un llarch treball (...) probant que la capella de Sant Martí d'Argentona és distinta a la de Sant Martí de Mata.

Quan en 1891 publicà la memorada obra hi havia a l'altar de Sant Domingo una imatge de Sant Martí, y conceptúa que és l'últim vestigi de Sant Martí venerat al seu principi a sa capella pròpia. (13)

Malgrat citar Carreras, no menciona en cap lloc la ubicació de la capella de Sant Martí a Traià, ni situa la capella de Sant Martí que ell creu en l'existència en cap lloc.

4a. ETAPA: (1925-...).
Sant Martí d'Argentona s'identifica amb Can Martí de la Pujada.

Des del 1891, les teories de Carreras Candi prevalen fins al 1925, quan el *Bloc Mataroní-1926*, en els fulls del 22 al 23 de desembre, Josep Cabanyes analitza la problemàtica molt breument, però aporta noves dades al respecte. Cita la polèmica haguda entre els dos historiadors i afegeix que:

És molt probable que aquesta capella, com feia notar l'ex-rector d'Argentona, Rvd. Ramón Rosés, estigués emplaçada en el lloc que avui ocupa la Casa de la Pujada, on s'hi ha trobat en vàries ocasions restes humanes que demostren que el temps antic hi ha hagut enterraments en dit lloc i a propòsit d'això cal fer notar que en aquell temps era costum d'enterrar als voltants de les capelles. Reuneix a més aquest lloc les condicions de trobar-se a Argentona, prop de la Riera, en el bando oriental de la mateixa, la de trobar-se en situació dominant sobre les properes cases, ajustant-se aquests llocs en tot a les condicions exigides per tots els documents coneguts que en parlen. Més a més és tradició en la família Martí que antigament hi havia hagut una capella en el lloc que ocupa la casa i conserven una antiga imatge de Sant Martí.

Aquesta teoria és confirmada per l'arqueòleg mataroní Marià Ribas i Bertran:

Nosaltres creiem que dit temple d'Argentona avui és totalment desaparegut i una antiga tradició conta que fou aixecat al lloc on actualment hi ha can Martí de la Pujada. (14).

D'igual forma, Esteve Albert, parlant de les ràtzies sarraïnes, diu:

Això explica l'abandó total d'Iluro i el litoral del Maresme i el fet que no hi hagi en tot el transcurs del segle, esment de cap altra església que la de Sant Martí, sota Manyans, on actualment hi ha l'antiquíssima masia de Can Martí de la Pujada. (15).

Per acabar aquest estat de la qüestió, voldria completar aquesta teoria amb una sèrie de documents que hem trobat en realitzar aquesta investigació:

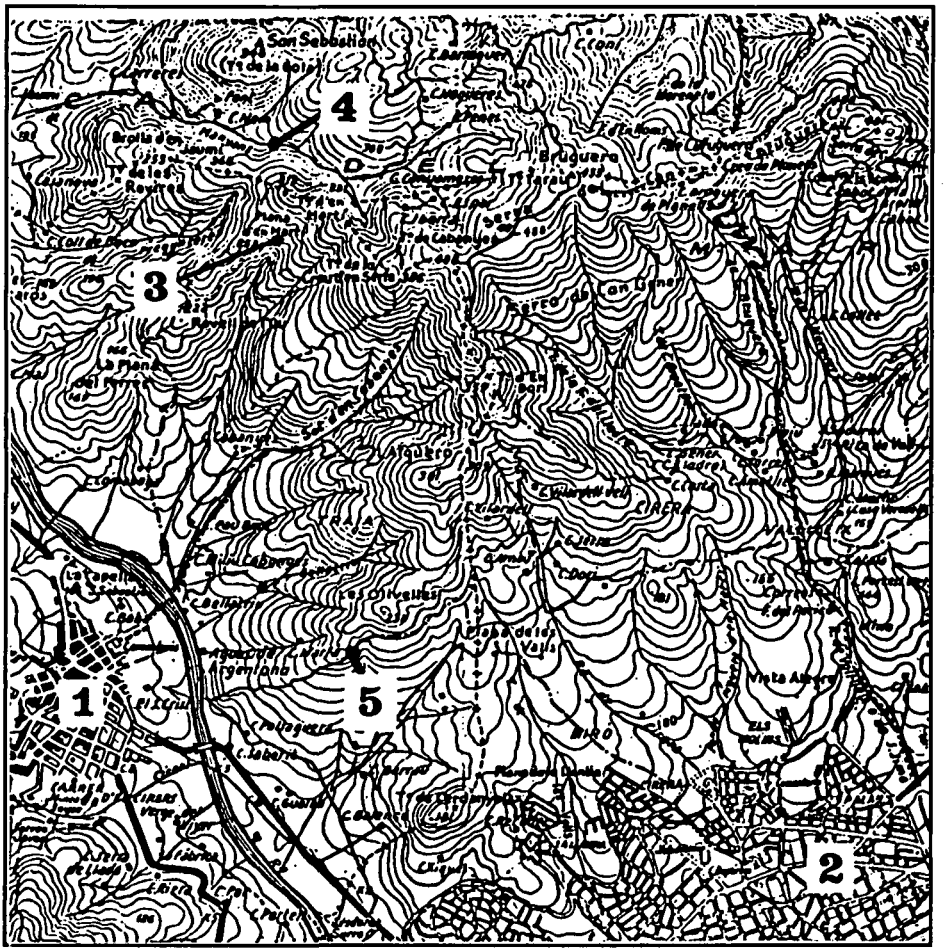
1) Segons la toponímia i l'antroponímia, es demostra que hi existia un culte a Sant Martí. Així trobem l'antroponímic Martí de la Pujada i el toponímic Turó d'en Martí a uns mestres més amunt del mas.

2) Un document de 1053 cita les afrontacions d'una terra prop de l'església de Sant Martí d'Argentona. En el document, cita el torrent de Manyans, el puig de Cirera i la riera d'Argentona, tots ells identificables prop de la masia de Can Martí de la Pujada. (16).

3) I, finalment, hem trobat un inventari del mas Can Martí de la Pujada, on es descriu: ... *En las Capellas ditas de Sant Martí, que (e)sta ab ditas casas. Si entre per dins dites casa...* (17). Segueix la descripció d'aquesta estança del mas que en aquells moments la feien servir com a celler.

Així doncs, podem afirmar que la capella pre-romànica de Sant Martí d'Argentona estava situada on actualment hi ha el mas de Can Martí de la Pujada.

Joaquim Graupera i Graupera

TOPOGRAFIA DE LA ZONA

1 - Vila d'Argentona
2 - Ciutat de Mataró
3 - Can Martí de la Pujada
4 - Torrent de Manyans
5 - Sant Jaume de Traià

Procedència: *Montañas y playas del Maresme. El Corredor, Granollers.* Ed. Alpina, 1981.

ABREVIATURES.

A.C.A.- Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona.
A.C.B.- Arxiu de la Catedral de Barcelona.
M.A.S.M.- Museu-Arxiu de Santa Maria. Mataró.

NOTES.

1.- Lluís *El Quec*, a instàncies del bisbe Frodoi de Barcelona, confirma a aquesta Seu els privilegis i els béns continguts en un diploma anterior del seu pare Carles *el Calb*. Concedeix permís al bisbe per restaurar la canònica i la dota de diversos béns, entre els quals hi compten el monestir de Sant Cugat, i els llocs de Riells, Breda i Campins i la tercera part del teloneu i dret d'encunyar moneda. (878-IX-9). *...item Sancti Martinum, iuxta riva Argentona, cum villaricelos de super positos, cum terminis et adiacentiis suis...* A.C.B.: Liber Antiquitatum I, fol. I, v, 2 col., 2 v, 1 col.

2.- Es refereix al document de la nota 1.

3.- PELLICER, J.M. *Estudios histórico-arqueológicos...*, p. 378.

4.- CARRERAS i CANDI, F. *Argentona històrica*, p. 22-31.

5.- CARRERAS. *Op. Cit.*, p. 23.

6.- Els Comtes de Barcelona, Berenguer Ramon i Gaisla de Lluçà, vénen a Guadalt, les Franqueses de Sant Vicenç. Signen els comtes i la seva mare Ermessenda. (1025-XII-18). *...Sive ad ipso puio qui est super ecclessiam sancti Cucuphati qui dicunt tradillano herno...* A.C.A.: Feudorum Vicarium Catlonie, vol. IV, fol. 88.

7.- Divisió de terres entre els castells de Sant Vicenç i els de Mataró. (1362-II-17). *...i així lo dit mas dit Cruanyes sia del terme del castell de Sant Vicens y lo saller que es sobre dit mas entre lo qual es dit lladoner y la iglesia de Sant Cugat y tots els masos de Trayà que allí son, sien dels termens de dit castell de Mataró y...* Aquest reial ordre va ser proclamada a la vila de Mataró el dijous 17 de febrer de 1362.

8.- CARRERAS CANDI. *Op. Cit.*, p. 29.

9.- CARRERAS CANDI. *Op. Cit.*, p. 25.

10.- *El Cronista...*, any II, núm. 50, 10 d'octubre de 1891, p. 2.

11.- *El Cronista...*, núm. 72, 12 de març de 1892 i núm. 73, 18 de març de 1892.

12.- *El Cronista...*, núm. 73, 18 de març de 1892.

13.- MAS, J. Pvre. *Notes històriques...*, p. 73-74.

14.- RIBAS. *Notes històriques de Mata.* Barcelona: *La Hormiga de Oro*, 1933, p. 26. També és de la mateixa opinió a RIBAS: *Orígens i fets històrics de Mataró.* Mataró: Imp. Minerva, 1934, p. 86, i en l'obra *El Maresme en els primers segles del cristianisme.* Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1975, p. 50.

15.- ALBERT i CORP, Esteve. *D'Iluro a Mataró.* Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1973, p. 42.

16.- Els germans Guanaldot i Guillem Sendret venen a (Miró) Balluví un alou d'Argentona. (1053-XII-6). *...prope Sancti Martini et afrontat predicto alodio de parte or ientatis ad ipso puio de Ciresa, de meridie in terra de Racolfo sacerdos, in ipsa terra, de ocaso in ipso rio de Argentona in acua de Cornudel sive Manyans, de circi in ipso puio de Gamiza...* A.C.A. Cartoral de Sant Cugat, fol 412, núm. 1201.

17.- M.A.S.M. Notarial, 1. *Inventari dels béns pubills Martins de la Pujada...*, (1597).